

sormuş, Hâris dağın eteğinde onu yalnız başına gördüğünü söyleyince Resûlullah, melekler de yanında bulunduğu halde onun müşriklere karşı savaştığını haber vermiştir. Daha sonra Abdurrahman'ın yanına giden ve onu yedi kişinin cesedi başında gören Hâris müşrikleri kimin öldürdüğünü sormuş, Abdurrahman da ikisini bizzat öldürdüğünü, diğerlerini ise kendilerini göremediği bazı kimselerin katlettiğini söylemiştir.

Hâris'in oğlu Sa'd'ın Sıffin'de Hz. Ali'nin yanında savaştığı bilinmekte, soyunun Medine ve Bağdat'ta devam ettiği rivayet edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkıdî, *el-Megâzî*, I, 101, 163, 240, 249, 251, 253, 289, 308, 347, 348, 352; İbn Hişâm, *es-Sire (Zekâr)*, I, 523; II, 601-602, 677; İbn Sa'd, *eş-Tabakât*, III, 508-509; Taberî, *Târih* (Ebû'l-Fazl), II, 546; İbn Abdürabbih, *el-İkdu'l-ferid*, III, 294; Mes'ûdî, *et-Tenbih*, s. 205; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* (nşr. Hamdî Abdülmeccid es-Selefi), Bağdad 1404/1984, III, 270-271; Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Ma'rifetü's-şahâbe*, TSMK, III, Ahmed, nr. 497/1-2, I, vr. 166^b; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (Bicâvî), I, 292-293; İbnü'l-Esir, *Üs-dü'l-gâbe*, I, 333-334; a.mlf., *el-Kâmil*, II, 137, 155, 157, 171; Nevevî, *Tehzib*, II/1, s. 36; Zehedî, *Tecridü esmâ'i's-şahâbe*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Ma'rife), I, 102; Safedî, *el-Vâfi*, XI, 251-252; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, VI, 114; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 281; Diyarbekrî, *Târihu'l-hamis*, I, 371, 401, 434, 435, 441, 452.

ASRİ ÇUBUKÇU

HÂRİS b. SÜREYC

(الحارث بن سريج)

el-Hâris b. Süreyc
b. Yezîd et-Temîmî
(ö. 128/746)

Horasan'da
Emevîler'e karşı başlatılan
harekâtın liderlerinden.

Hayatının Horasan'a gittiği 110 (728) yılına kadar olan dönemi hakkında bilgi yoktur. Bu tarihte, Türkler'in isyanını bastırmak için bölgeye gönderilen ordulara kumandan olarak görev yapan Hâris, Ceyhan nehri kıyısında meydana gelen ve Emevîler'in yenilgisiyle sonuçlanan savaşta su ile irtibatları kesilen Emevî ordusunu bulduğu su kaynağıyla tamamen yok olmaktan kurtardı. Buhara ve Hârizm bölgelerine düzenlenen seferlere de kumandan olarak katıldı.

Hâris b. Süreyc daha sonra, Emevîler'in İslâmiyet'i kabul eden yerli halktan cizye almaya devam etmesine ve Arap olma-

yan müslüman unsura ikinci sınıf insan muamelesi yapmasına karşı çıkarak mevâlin haklarını korumak için harekete geçti. Mürcie mezhebinin Horasan bölgesindeki en güçlü liderlerinden biri olarak tanındı. İlk defa Merv'de Suğrân denilen iki sınır bölgesinde ayaklanan Hâris, yanına aldığı İranlı dihanlar ve yerli halk ile birlikte önce Fâryâb'a gitti, oradan Belh'e geçti. Belh, Merverrûz ve Herat valilerini mağlûp ederek bütün Tohâristan bölgesine hâkim oldu, vergileri toplayıp kendi adamları arasında dağıttı. Bölgedeki Ezdliler, Temîmliler, Bekrliler ve Türkler onun saflarına katıldılar. Cûzcân, Fâryâb ve Tâlekân halkının da desteğini sağlayan Hâris Belh'i zaptettikten sonra Merv üzerine yürüdü. Ancak Emevîler'in Merv valisi Âsım b. Abdullah el-Hilâlî'nin karşısında hiç beklemediği bir yenilgiye uğradı. Bu yenilgi ordusunda huzursuzluk meydana getirdi ve Bekrliler'in kendisinden ayrılıp Âsım'ın tarafına geçmesine sebep oldu. Âsım ile tutuştuğu ikinci savaşta da kaybeden Hâris, bir süre sonra bölgenin önemli şehirlerinden Tirmiz'i muhasara etti. Bu arada Âsım azledilerek yerine Esed b. Abdullah el-Kasrî tayin edildi (117/735).

Âsım b. Abdullah, Esed'in vali olarak tayin edilmesi üzerine haksızlıklara son vermediği takdirde Hâris ile iş birliği yapacağını halifeye bildirdi. Bunun üzerine Esed, Hâris b. Süreyc'in üzerine yürüdü, Mâverâünnehir'e geçerek onu mağlûp etti ve elindeki şehirleri geri aldı. Bu yenilgi ordusundaki askerlerin ayaklanmasına sebep oldu. Hâris, az sayıdaki taraftarıyla Tohâristan'daki Tebüşkân Kalesi'ne sığınmak zorunda kaldı. Esed, Ezd kabilesine mensup olan Cüdey' b. Ali el-Kirmânî'yi onun üzerine sevketti. Adamları Hâris'e teslim olması için baskı yaptılarsa da bunu kabul etmedi. Adamlarının bir kısmı kılıçtan geçirildi, kadınları da köle olarak satıldı (118/736). Sığındığı Tebüşkân Kalesi'nden kovulan Hâris, Doğu Tohâristan'a giderek Türgiş Hakani Su-lu ile buluştu. Henüz İslâmiyet'i kabul etmemiş olan Türkler ile iş birliği yaparak onların da desteğiyle Merverrûz bölgesini hâkimiyeti altına aldı. Âmül hâkimi Hâlid b. Abdullah el-Hucrî'yi de kendi tarafına çekmeyi başardı.

Bu sırada ölen Esed b. Abdullah'ın yerine Nasr b. Seyyâr Horasan valisi tayin edildi (120/738). Bölgede geniş bir taraf-

tar kitlesiyle ortaya çıkan Cüdey' b. Ali el-Kirmânî tehlikeli olmaya başlayınca Vali Nasr, onun bu gücünü kırmak için Halife III. Yezîd'den aldığı izinle, uzun süredir Sâ-merrâ'da Türkler'in arasında yaşamakta olan Hâris b. Süreyc'e eman verip Merv'e davet etti. Nasr'ın gayesi, Hâris'in gücünden faydalanarak Cüdey' b. Ali el-Kirmânî'yi ve diğer muhaliflerini bertaraf etmekte. Hâris, Nasr'ın davetini şartlı olarak kabul edip Merv'e döndüyse de (127/745) bir müddet sonra onunla anlaşmazlığa düştü. Aralarında meydana gelen savaşta yenilince bu defa Cüdey' b. Ali el-Kirmânî ile anlaşarak Nasr'ın üzerine yürüdü ve onu bozguna uğrattı. Bu iki âsi kumandanla baş edemeyeceğini anlayan Nasr Merv'i terketmek zorunda kaldı.

Merv şehrine giren Hâris ile Cüdey'in ittifakı uzun sürmedi. Hâris'in ordusundaki Ezdliler ile Kirmânî'nin ordusundaki Temîmliler, Nasr b. Seyyâr'ın emrindeki soydaşları ile savaştıklarına pişman olup ordudan ayrıldılar ve Bişr b. Cürmûz'un liderliğinde toplandılar. Bu gelişme üzerine Hâris b. Süreyc, Cüdey' ile yaptığı ittifakı bozarak Bişr'in tarafına geçti ve anlaşmazlık bir savaşla sonuçlandı. Hâris, Cüdey' b. Ali karşısında mağlûp olarak hayatını kaybetti (Receb 128/Nisan 746).

Hâris b. Süreyc, Emevîler'e karşı çıkan ilk ve önemli simalardan biridir. Bu mücadelesi sırasında Mürcie mezhebinin yayılması için de gayret göstermiş, bölgede adil bir yönetim kurmak amacıyla Emevî idarecilerine karşı gayri müslim yerli halk ile iş birliği yapmaktan da kaçınmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzürî, *Ensâb*, III, 129; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, V, 150, 183-189, 197-199, 202-205, 216-217, 236-241, 252-253, 306 vd., 327 vd., 340-346, 362-365; İbn Kesîr, *el-Bidâye* (nşr. Ahmed Ebû Mülhim v.dğr.), Beyrut 1409/1989, X, 27-30; Kelbî, *Cemheretü'n-neseb* (nşr. Nâcî Hasan), Beyrut 1407/1986, s. 204; İbn A'sem el-Küfî, *el-Fütûh*, Beyrut, ts. (Dârü'n-Nedveti'l-cedîde), VIII, 106-107; J. Wellhausen, *Arap Devleti ve Suku* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1963, s. 57, 216-256; a.mlf., *İslâmiyet'in İlk Devrinde Dini-Siyasi Muhalefet Partileri* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1989, s. 21; Hakki Dursun Yıldız, *İslâmiyet ve Türkler*, İstanbul 1980, s. 22-24; W. Montgomery Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri* (trc. Ethem Ruhi Fiğlalı), Ankara 1981, s. 106, 155, 178, 179, 183, 322; Barthold, *Türkistan*, s. 206-207; Khalid Yahya Blankinship, *The End of the Cihâd State: The Reign of Hishâm Ibn Abd al-Malik and the Collaps of the Umayyads*, New York 1994, s. 176-184, 191, 332-333.

NADİR ÖZKUYUMCU